

• Kültepe'de şimdiye kadar yaklaşık 23 bin yazılı belge ele geçirildi. Bu belgelerin çoğu ticari, iktisadi ve hukuki içeriklidir. **Çivi yazılı belgeler**, ticari anlaşma, kontrat, borç senedi, faiz ve kredi senetleri, ortaklık anlaşmaları, kervan nakliyat işlemleri, gümrük, vergi konuları, Assur yönetiminin karar mektuplarının yanında, evlenme, boşanma, evlat edinme, vasiyet, köle satışlarına ait metinlerden oluşmaktadır.

• Ayrıca, yerli krallarla Assurlular arasında ticaret yönetimi ile ilgili yazışmalar veya siyasi ilişkilere ışık tutan yazışmalar, veya Kaniş sarayındaki saray düzenini, saray memurlarını açıklayan belgeler de vardır.

- **bit karim**

FKS/9

000000000000298

ATKÇ

- Tüccarların ikili antlaşmalarla kazandıkları hak, onlara, kuralsızca ticaret yapma hakkı vermemekteydi; kaçakçılık yapmayacaklar, gümrüksüz mal alıp satmayacaklar, her türlü vergilerini ödeyeceklerdi.
- Bütün bu ticaret organizasyonunun, düzenleyicisi, denetçisi, baş kurumu “**bit karim**” idi.
- Ticaret sisteminin en önemli kurumu olan ve günümüzdeki “**ticaret odası**” vazifesi gören “**bit karim**”in (**beyt karim**, **karum/liman evi**) varlığı Kültepe’de keşfedilmiş çivi yazılı tabletlerden bilinmektedir. Ancak, şimdiye kadar yapılan kazılarda, çok geniş alanlar araştırılmasına rağmen, henüz **bit karim** binası veya ona bağlı binalar bulunamamıştır.

ATKÇ

000000000000298

ATKÇ

Ticaret Kolonisinin işlemlerini yönetmekle görevli bütün Kaniş Kurumları, *bit Karim*'de, merkez ofis'te görev yapıyorlardı.

- Bir dış ticaret idaresidir. *Bit Karim*, bir ticaret kolonisinin yönetimi için bütün meclislere, kurullara, idari birimlere sahipti. *Bit Karim*, her şeyden önce bir ihracat ve ithalat merkezi, yani ticaretin beyniydi.
- Anadolu'nun ilk ticaret odasının, günümüzdeki ticari bankaların fonksiyonlarını anımsatan görevleri de vardır.

- Karım'un oluşturduğu **ortak/kolektif ticaretin depozitoları** buraya yatırılırdı. Asurlu tüccarlar kendi aralarındaki borçlanmalarda, mukavelede belirtilen borcunu gününde ödeyemezse, alacaklının muhatabı, tüccarların kefilisi olan **ticaret odası** olurdu. Çünkü tüccarların ticaret odalarında kredi hesapları vardı.
- Ama aynı zamanda **mevduat bankacılığı** da yapan **bit karim** tüccarlardan hesaplarının kapatılması için mevduat kabul eder; ayrıca yatırım, hasılat ve borç bakiyeleri üzerine vergi işlemlerini **kaydeder**; transferleri gerçekleştirirdi.
- Stoklarındaki gerçek mevduatı kullanmasının yanında, **kredi açtığı, ödünç para ve hatta avans verdiği** de düşünülebilir

Günümüzdeki vergi dairelerine benzeyen özellikleri de olan *bit karim*'de vergiler ve harçlar düzenlenirdi ve mükellef tarafından *bit karim*'e ödenirdi. *Bit Karim*'e ödenen vergilerden en önemlilerinden birisi, bir çeşit yol vergisi olan “**datum**” vergisiydi. Datum, aynı zamanda karum'un ticari fonuna veya kolektif ticarete katılmak, hisse yaratmak için yapılan yatırım veya katkıdır. Bir anlamda da, yabancılara ticaret yapma izni için ve Anadolu içinde koruma karşılığı olarak ödenen vergidir.

Ticaret odasına kaydını yaptırmayanın veya giriş ücretini, aidatını yatırmayanın Anadolu içinde ticaret yapmasına da izin verilmezdi.

Ticari haklar:

FK5/9

000000000000302

ATKÇ

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, ticaret belli esaslara ve düzenlemelere uygun olarak yapılmaktaydı. Örneğin Anadolu kralları Assurlular arasındaki anlaşmalara göre, şu garantiler geçerlidir:

- Assurlular, dokuma için %5, kalay için %3 vergi ödemekle mükelleftiler.
- Saray bütün dokumalardan öncelikle %10 satın alma hakkına sahiptir.
- Sarayların bazı lüks-belirli malların ticaretini (örneğin meteorik demir (*amutum* ve *aşi'um*) ve kıymetli taş *huşarum* gibi) yasaklama, sınırlama hakkı vardı.
- Yabancılara, kira karşılığı saray depolarını kullanma hakkı tanınmıştır. Bit-karim'de depo edilmesi istenen mallar, önce sarayın kontrolünden geçirilirdi.
- Assurlulara kendilerini yönetme hakkı tanınmıştır; ancak yerli ve yabancıların karşı-karşıya geldiği hallerde, Assur kanunlarının yerli halk üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Mahkemeler dual sisteme göre yürütülürdü; ancak yerlilerle Assurluların birarada mahkeme edildikleri hallerde, Anadolu saray yönetimleri kendi halkının hakkını korumakta kararlıydı.
- Kervanların krallık bölgesinde korunmaları; hırsızlık ve yağma nedeniyle uğrayacakları zarara karşı garanti.

ATKÇ

000000000000302

ATKÇ

Koloni Sisteminin Yönetimi

FK5/9

000000000000303

ATKÇ

Dicle kıyısındaki Asur'dan Anadolu platosundaki Kaniş'e olan mesafe en az 1000 kilometredir ve Eski Asur ticaretinin ne zaman ve nasıl başladığı merak konusudur. Asurlu tüccarları, küçük büyük şehirleriyle Suriye ovaları ve zorlu Toros dağları üzerinden batıdaki Anadolu platosuna yönlendirenin malları için pazar arayışı olduğu açıktır. Bunu, kademe kademe gelişen ve ticaret ağının giderek daha da geniş ve karmaşık hale geldiği bir süreç olarak görmemiz gerekmektedir. Fakat elimizdeki malzeme bu oluşum süreciyle ilgili kesin bir bilgi vermemektedir.

Bu bölgeleri iki yüzyıldan uzun bir süre birbirine bağlayan Fırat ticareti hakkında çok şey bilmemize rağmen ticaretin Asur'daki gelişimi hakkındaki bilgilerimiz çok kısıtlıdır.

Önceleri tüccarların ana üssünün Fırat nehrinin en önemli geçit yerinin kontrolünü elinde bulunduran **Hahhum** şehrinde olduğu ve plato içindeki ilerlemenin başlangıçta buradan organize edildiği varsayılabilir. Buna rağmen, bu durumun ne zamana denk geldiğini tam olarak söyleyememekteyiz. Diğer yandan, Kültepe belgelerinde konuyla ilgili bulduğumuz bilgi halihazırda gelişmiş ve oldukça ayrıntılı bir sistemi yansıtmaktadır. Kuzey Suriye'den Karadeniz ve Orta Anadolu'nun batısına uzanan bu sistem, koloniler ve daha küçük istasyonlardan oluşmaktaydı.

ATKÇ

000000000000303

ATKÇ

© TELİF HAKKI KORUNAN ESER

Asurluların ana yerleşimlerine, bir ticaret toplumunu ve bu toplumu yöneten iktidar yapıyı ifade eden *karu* denmekteydi. Asurluların Anadolu'ya asıl girişlerinin yaşandığı ve Kültepe'deki stratigrafiye göre "II. Tabaka" olarak adlandırılan dönemde buna benzer 30 koloni ve "istasyon" anlamına gelen *wabarratu* adıyla anılan yaklaşık 10 kadar daha küçük yerleşim bilinmektedir.

Bu Asur yerleşimlerinden yalnızca üç tanesi kesin olarak tanımlanmış ve kazılmıştır. Kültepe'deki önemli yerleşim Türk arkeologlar tarafından 1948'den beri, önce Fahsin Özgüç ve şimdi de Fikri Kulakoğlu başkanlığında kazılmaktadır.

Eski Asur döneminde Hattuş olarak bilinen ve daha sonra Hititlerin başkenti olan Boğazköy'de küçük arşivlerin bulunduğu evlerden oluşan bir koloni ortaya çıkarılmıştır.

Asurluların bir istasyon kurdukları Alishar ya da eski adıyla Amkuwa'da da evler ve belgeler bulunmuştur. Acemhöyük ve Konya Karahöyük'teki büyük yerleşimler de kazılmış ve Eski Asur dönemine ait buluntular ortaya çıkarılmıştır.

Fakat bu şehirlerle ilişkilendirilen Asur yerleşimleri bulunamamıştır. Bu nedenle bu yerleşimlerin isimleri de bilinmemektedir.

Anadolu'daki karu veya koloniler

FK5/9

000000000000305

ATKÇ

Türkiye'de yapılan yoğun arkeolojik çalışmalar sonucunda gelecek yıllarda yeni Asur kolonilerinin ve istasyonlarının bulunacağı kesindir. Bununla beraber, halihazırda sahip olduğumuz bilgiler ışığında Asurlu tüccarların Anadolu platosunun her yerine yerleştikleri ve en yoğun olarak buldukları bölgenin Kızılırmak havzası olduğu söylenebilir.

Bu koloni ve istasyonlar, tüccarların kâr edecekleri pazarlar bulabilecekleri, bölgenin büyük şehirlerinin içinde ya da hemen yanında kurulmuşlardır. Kanişte Asurlular, Anadolu özellikler taşıyan aşağı şehirde yerli halkla yanyana yaşamışlardır ve bu durumun günün şartlarında normal olduğu varsayılmalıdır. Bu dönemde Anadolu, her biri çevresindeki mütevazı denebilecek toprakları yöneten küçük şehir devletlerine bölünmüştür ve Asurlular, bazıları çok küçük ve önemsiz, bazıları da Kaniş gibi en az tüccarların geldiği Asur kadar büyük başkentlere yerleşmişlerdir.

Asurlular, Anadolu'yu fethetmek için değil, tüccar olarak gelmişlerdir ve Anadolu'daki politik, sosyal, kültürel ve dinsel geleneklerin Asur'dakilerden çok farklı olmasına rağmen, tüccarlar, yerlileri sömürebilecekleri geri kalmış bir bölgeyle karşılaşmamışlardır.

Bu dönemde Anadolu krallıkları oldukça gelişmiş bir politik yapıya sahipti ve Asurluların Anadolu'daki varlıkları, her iki tarafın da eşitliğini tanıyan resmi anlaşmalara bağlıydı.

Her iki taraf da ticaretten kâr sağlamaktaydı ve zamanla iki topluluk arasında çok yakın ilişkiler gelişmişti.

ATKÇ

000000000000305

ATKÇ

Asurlular tarafından inşa edilen yerleşim sistemini anlamak için tüccarların geldikleri Asur şehrinden başlamak gerekir. Hem bireysel hem de idari anlamda en önde gelen kişi ve kurumlar burada bulunmaktaydı.

Tüccarlar, çoğu zaman atalarının evinden "babamızın evi" olarak bahsetmektedirler ve Anadolu'daki tüccarların zaman içinde memleketlerinden bağımsız hale gelmelerine rağmen bahsedilen yerin Asur olduğu bellidir.

İdari düzeyde de en önemli karar mekanizmaları olan kurumlar Asur'da bulunmaktaydı. Yerleşim sisteminin tamamının Kaniş'teki koloniden yönetilmesine rağmen Kaniş de Asur şehrindeki idari yapıya tabiydi.

Kral:

Burada birçok yönden eski Yakın Doğu'daki geleneksel şehir ya da devlet görüntüsünden farklı bir siyasi sistemle karşılaşmaktayız. Asur'da bir kral bulunmaktaydı fakat bu kral, bir despot ya da tüm gücü elinde bulunduran bir hükümdar değildi. Şehrin baş rahibi olarak önemli dini görevleri bulunmaktaydı ve görevini belirleyen ideolojik yapı kraliyet mühürlerinde şu şekilde ifade edilmekteydi: "Asur kraldır! O, Asur'un vekilidir."

Bu ifade, kralın görevinin şehrin tanrısıyla halk arasında bir köprü kurmak olarak algılandığını göstermektedir.

Eski Asur kralının siyasi sistem içerisindeki rolü, Asur'un en önemli vatandaşlarından oluşan şehir meclisiyle bağlantılı olarak anlaşılmalıdır. Eski Asur toplumunun ve ticaret ağının işleyişiyle ilgili tüm önemli kararları alan, saraydaki kraldan ziyade bu meclistir ve kral, toplantılarına başkanlık ettiği bu meclisin idarecisi olarak görev yapmaktadır.

... Kral

FK5/9

Belgelerde kraldan nadiren tek başına ve çoğunlukla Şehir'le bağlantılı olarak bahsedilmektedir ve kralın özel rolü, Anadolu'daki kolonilere ve özellikle Kaniş'e yazılan ve kralın kendisinden "denetçi" ya da "gözetmen" olarak tercüme edilebilen *waklum* ünvanıyla bahsettiği çok sayıda mektuptan anlaşılmaktadır.

Bu mektupların tamamı aynı formülle başlar:

"Şehir meclisi bir karara vardı. Bu karardır."

Buradan kralın görevinin, alınan bu kararların Anadolu'daki yetkililere bildirilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu durumun kralı şehrin en önde gelen kişisi haline getirdiği açıktır ve kralın bu konumunu gösteren bir tek belge bulunmaktadır. Bu belge, Kaniş'te yaşayan ve bu dönemde şehir meclisi tarafından görülecek masraflı bir davayla karşı karşıya bulunan bir tüccarın çıkarlarını koruyan Asurlu bazı kimseler tarafından yazılan bir mektuptur.

Mektubu yazanlar, mahkemede yapacakları savunmayla ilgili olarak kraldan tavsiye almaya gittiklerini ve davalarını meclise ne zaman ve nasıl getirecekleriyle ilgili kesin tavsiyeler aldıklarını belirtmişlerdir. Burada kral, kanun konusunda uzman kişidir.

Saray:

Tipik bir Mezopotamya şehrinde, şehirdeki işlerin, vergilerin toplanmasının ve diğer ekonomik meselelerin kralın sarayından yönlendirilmesi beklenir.

Fakat Asur'da bu tip bir kurumun bahsi bile geçmemektedir. Bunun yerine, bu tarz meseleler her yıl atanan ve *limum* ya da eponim adı verilen bir yetkilinin sorumluluğundadır.

Asur kentinden gelen ve bu dönemin şartları konusunda bilgi verebilecek hiçbir belge olmaması, şehir meclisi, kral ve diğer devlet kurumlarının işleyişleriyle ilgili sınırlı bilgi sahibi olmamıza neden olmaktadır. Bu nedenle, çalışmamızı tamamen Anadolu'dan ve özellikle Kaniş'ten gelen belgeler üzerine kurmamız gerekmektedir. Tüccarlar, sürekli Asur'daki meslektaşları, ortakları ve patronlarından aldıkları binlerce mektup aracılığıyla şehirle iletişim halinde olduklarından halen öğrenebileceğimiz birçok şey bulunmaktadır. Şehir meclisi, bazıları şehir tanrısı Asur'a ait tapınağın arkasında bulunan kutsal bir yerde olmak üzere düzenli toplantılar yapmaktadır. Anladığımız kadarıyla herhangi bir kişi, yani her hür kişi meclise gelebilir ve burada söz alabilirdi. Meclis, aslen, çoğunlukla Anadolu'daki mahkemelerden nakledilen karmaşık davalarla ilgili kararlar alan hukuki bir organ olarak işlemekteydi.

Fakat aynı zamanda bu organın ticari politikalar ve siyasi ilişkilerle ilgili kararlar da alan bir kurum olduğunu gösteren örnekler de bulunmaktadır. Örneğin, meclis Asur vergi sisteminin kurallarını oluşturmuş ve bir durumda tüccarların başka ve muhtemelen rakip etnik gruplardan olan tüccarlara altın satmalarının yasak olduğuna karar vermiştir.

Dikkatine sunulan karmaşık davalarda meclis, iddiaların doğruluğunu araştırır ve kral tarafından atanacak bir avukat tutulmasına onay verirdi. Bu avukat, yanarda meclisin yazdığı ve kolonilerdeki yasal anlaşmazlığın nasıl çözümlenmesi gerektiğiyle ilgili gerekli bilgiyi veren bir mektupla Anadolu'ya gönderilirdi.

Bu kurumun büyüklüğüyle ilgili bir bilgimiz bulunmamaktadır. Fakat, birçok durumda Anadolu'daki kolonileri yöneten benzer meclislerden çok daha büyük olması gerektiği anlaşılmaktadır. Meclis binasının, şehir yaşamının ekonomik yönlerinden sorumlu birçok yetkilinin çalıştığı oldukça büyük ve kalabalık bir bina olduğunu varsaymak yanlış olmaz. Buna rağmen, bina Asur'daki kazılar sırasında bulunamamıştır.

Kervanlardan alınan vergiler burada tahsil edilmekteydi. Bazı malların da meclis binası aracılığıyla satıldığı anlaşılmaktadır. Eponim yetkilisi ve yardımcıları meclisin yetkisi altında olan karmaşık hukuki işlemlerde doğrudan bir rol oynamasa da, kolonilerden bir davada kullanılmak üzere gönderilen belgelerin güvende olacakları meclis binasında muhafaza edilebildikleri görülmektedir.

Limum / eponym

Limum, Asur'un mali yönetiminin odağındaki şehir Meclisi'nin yöneticisidir.

Limum yetkilisi görevde olduğu yıla adını verir. Bu uygulamanın, eski Roma'daki konsüller tarafından da kullanıldığı bilinmektedir. Bu uygulamaya göre, elimizdeki belgelerdeki tüm tarihler "NN'in *limum* olduğu yıl" olarak ifade edilir. Bu yetkili, şehirdeki merkezi idare kurumu olan meclis binasından sorumludur. Ayrıca kral tarafından atanmayıp her yıl şehir meclisi üyeleri arasında kurayla belirlendiği de anlaşılmaktadır.

Limum yetkilisinin, görevde olduğu bir yıl boyunca oldukça önemli bir gücü ve vergilerini ödemedikleri takdirde insanların mallarına el koyup evlerinden atma yetkisi bulunmaktaydı. Aynı kişinin bir sonraki yıl sıradan bir vatandaş olması, görevde bulunduğu süre zarfında adil ve tarafsız olmasını garanti etmekteydi.

An **eponym** is a person, place, or thing for whom or for which something is named, or believed to be named. For example,

[Elizabeth I of England is the eponym of the Elizabethan era.](#)

The adjectives derived from eponym, which include eponymous and eponymic, similarly refer to being the person or thing after whom something is named, as "the eponymous founder of the Ford Motor Company" refers to Henry Ford.¹ Recent usage, especially in the recorded-music industry, also allows eponymous to mean "named after its central character or creator"

Bir eponym, kişinin, yerin veya şahsın adına veya adının verildiğine inanılan bir şeye aittir. Örneğin, İngiltere'nin Elizabeth'i Elizabeth döneminin eponimidir.

Eponym ve eponymice içeren epikondan türetilen sıfatlar, "Ford Motor Company'nin isimsiz kurucusu" nun Henry Ford'u ifade ettiği gibi, bir şeyin adını verdikten sonra kişi veya şey olduğu anlamına gelir.] Son kullanım özellikle kaydedilmiş -Müzik endüstrisi, aynı zamanda eponymous'un "merkez karakteri veya yaratıcısı" olarak adlandırılmasına izin verir

Kaniş Kolonisinin Yönetimi

Asurlular tarafından Anadolu'da oluşturulan kurumların memleketlerindeki yapıya uygun olarak biçimlendirilmeleri şaşırtıcı değildir. Fakat bazı değişikliklerin kaçınılmaz olduğu da bir gerçektir. Elimizdeki bilginin büyük kısmı tabii ki Kaniş kolonisi hakkındadır ve bu koloni Anadolu'daki tüm Asur sisteminin merkezi olduğundan, kurumlarının da bazı yönlerden kendine özgü olması doğaldır.

Koloninin bir meclisi olduğu bilinmektedir ve bu tip bir kurumun diğer Asur kolonilerinde de bulunması muhtemeldir. Kaniş'te ayrıca, bir ya da iki yetkilinin görevde buldukları haftaya adlarını verdikleri ve bu nedenle de **hafta eponimleri** olarak bilindikleri **hamuštum** adlı bir kurum da bulunmaktaydı. Bu eponimlerin yalnızca burada buldukları anlaşılmaktadır ve Kaniş hafta eponimlerinin içinde bulunduğu tarih sisteminin Asur'da olmasa da diğer kolonilerde kullanılmış olması da muhtemeldir. Son olarak, kolonide görevi Asur'daki meclis binasına benzeyen bir mevkide bulunmaktaydı.

***Hafta eponimi** görevini yapan kişilerin tarih formüllerinde adlarının geçtiği yüzlerce belge olmasına rağmen, bu kişilerin görevleri hakkında neredeyse hiçbir şey bilmememiz şaşırtıcıdır. Yıl eponimiyle olan benzerliklere ve Asur'da Meclis Binasını idare etme görevlerine dayanarak, hafta eponimlerinin Kaniş'teki koloni ofisinin günlük işleyişinden sorumlu oldukları düşünülebilir.*

Kaniş meclisinin işleyişi konusunda Asur'daki meclise oranla daha fazla bilgi sahibiyiz. Mektuplar ve diğer belgelerde meclisin faaliyetleriyle ilgili ifadelerin yanısıra, "**yönetmelikler**" olarak bilinen ve Kaniş'teki meclisin işleyişini düzenleyen süreçlerle ilgili kısa ipuçları veren oldukça zarar görmüş birkaç belge de bilinmektedir. Kaniş'i kazan ekip, idari ve hukuki işleyişle ilgili detaylı belgelerin bulunması gereken ve "koloni ofisi" adı verilen merkezi yönetim binasını bulana kadar, bu anlaşılması zor ve oldukça kırık tablet parçalarıyla yetinmek zorundayız.

Kaniş Kolonisinin Yönetimi

Belgelerden, üyelerinin “**büyük adamlar**” olarak adlandırıldığı bir konsey ve “**küçük ve büyüklerin**” bulunduğu bir genel kuruldan oluşan çift meclisli bir sistemin var olduğu anlaşılmaktadır.

Günlük faaliyetleri yansıtan asıl hukuki belgeler, yalnızca koloninin ilgilendiği meselelerle “koloninin, **küçük ve büyüklerin**” baktığı davalar arasında ayırım yapmaktadır.

Yönetmelikler, bu ayırımın meselelerin kolonideki yetkililer tarafından ele alınması açısından hayati önemi olduğunu göstermektedir. **Büyük adamlardan oluşan konsey yönetmelik belgelerinde kararlar alabilen bir kurul olarak görünmektedir.** Fakat konseyin asıl rolünün tek tek davaların önemine bakarak “**küçük ve büyük**” konseyinin toplanmasının gerekli olup olmadığına karar vermek olduğu anlaşılmaktadır. Atina anayasası da buna benzer kurallara sahiptir ve bunun aslında çok ayrıntılı ve gelişmiş bir düzen olduğu görülmektedir.

Koloninin yönetmeliklerinde, toplantıların nasıl yapılması gerektiği ve özellikle de kararların nasıl alınması gerektiğiyle ilgili kurallar da bulunmaktadır. Kararların oybirliğiyle alınması tabii ki tercih edilen durumdu, fakat bazı durumlarda karar oylamanın sonunda elde edilen çoğunluğa göre alınmaktaydı. Oyları düzenlemek ve saymakla görevli kişiye “**kâtip**” ya da koloni “**sekreterleri**” denmekteydi. Yalnızca Kaniş’te değil, Puruşaddum gibi diğer büyük Asur kolonilerinde de bu göreve gelen birkaç kişi bilinmektedir.

Kanış Kolonisinin Yönetimi

FK5/9
000000000000312
ATKÇ
Oylamalarda, meclis önce konuyu tartışacak üç gruba ayrılmaktaydı. Oybirliğiyle bir karar alınamaması durumunda sekreter meclisi yedi gruba ayırmakta ve karar, bu gruplar arasındaki oy çoğunluğuna göre alınmaktaydı. Buradan da anlaşılacağı gibi oldukça detaylı bir prosedürler sistemi kullanılmaktaydı.

Asur toplumu üyelerinin bu şekilde “küçük” ve “büyük” diye ayrılması oldukça hiyerarşik bir sosyal sistemin varlığına işaret etmektedir. Buna rağmen, bir kişinin kendisini hangi konumda bulacağını neyin belirlediğini kesin olarak bilmemekteyiz.

Bununla beraber, zenginlik ve nüfuzun önemli bir rolü olduğu, “büyük adamlar” a belgelerde aynı zamanda “hesabı olan adamlar” denmesinden de anlaşılmaktadır. Bu kişiler, koloni ofisine ait bir hesaba bir takım menfaatler karşılığında yıllık bir ücret ödeyen, Asurlu elit bir işadamları grubuna mensupturlar. Asurlu bir tüccar ailesinde bu tip bir hesaba yalnızca aile reisi sahip olabilirdi ve grubun diğer üyeleri gerektiğinde bu hesaba para yatırabilirdi.

Mektuplardaki nadir ifadelerden anladığımız kadarıyla büyük ve küçük arasındaki fark sosyal açıdan oldukça belirgindi.

Kanış Kolonisinin Yönetimi

FK5/9

000000000000313

ATKC

Bu konuda özellikle Ali-ahum adlı bir kişinin karşısındaki kimse büyük adamların desteğini aldığı için koloni tarafından bakılacak olan bir davadan vazgeçtiğini anlatan belge önem taşımaktadır. Ali-ahum, "Bu durumda ne yapabilirim ki?" diye yazmaktadır Yönetmelilerde bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

Hesabı olan bir adam, büyük adamların çoğunluğunun onayı olmadan sekreterden genel kurulu toplamasını isteyemez. Sekreter, büyük adamların çoğunluğunun onayı olmadan genel kurulu toplaması halinde, 10 şekellik bir ceza ödeyecektir. Küçük adamlar arasından hiç kimse hesabı olan bir kişiye yaklaşamaz ve koloninin kapısında şikayet ederek dolaşamaz. Eğer koloninin kapısında şikayet ederek dolaşırsa (cezalandırılacaktır...)

Birçok durumda her Asurlu erkeğin koloniye giren şikayetiyle ilgilenilmesini isteme hakkı olduğu ve meclisin tipik görevinin tüccar topluluğunun hukuki şikayetleriyle ilgilenmek olduğu görülmektedir. Bu kurul tarafından alınan kararlar, davayı kazanan tarafa verilen bir belgede yazılı hükmü oluşturmaktaydı ve bu tablet, bu şekilde koloniyi temsil eden kişiler tarafından mühürlenirdi.

Anadolulu yetkililerle çıkan anlaşmazlıklara zaman zaman meclis bakmaktaydı. Bu konuda, bir Asurluya olan borcunu ödeyene kadar hiçbir Asurluyla iş yapmasına müsaade edilmeyen yüksek rütbeli bir saray yetkilisine uygulanan ambargoya ilgili bir dava bilinmektedir. Başka bir durumda ise, adları geçen 15 Asurlu'nun Puruşaddum kolonisinde buluştuklarını ve kimsenin adı geçen yerel bir yetkiliye kumaş satamayacağına karar verdiklerini duymaktayız. Bu kişilerin bu durumda meclis olarak hareket edip etmedikleri ise merak konusudur.

ATKC

Bit-karim/koloni ofisi

Daha önce de belirtildiği gibi, Kültepe'deki koloni ofisi henüz bulunamamıştır. Fakat bu kurumun faaliyetleriyle ilgili sayısız ifade kurumun nasıl işlediğini ve ne tür konularla ilgilendiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Asurlu tüccarlar arasında ileri gelenlerin bu ofiste birer hesabı bulunmaktaydı ve bu hesabın onlara koloni ofisi tarafından düzenlenen bazı kârlı iş anlaşmalarına katılma hakkı vermiş olması muhtemeldir. Fakat bu durum tamamen anlaşılabilir değildir. Bazı vergiler burada ödenmekteydi. Ayrıca, koloni yönetiminin şahitlerin atanması gibi tüccarlar arasında sürekli ortaya çıkan büyüklü küçüklü tartışmalardan doğan meselelerin çözümünde de rol aldığı açıktır.

Koloni ofisi aynı zamanda Anadolu saray yetkilileriyle krala ödenen vergiler konusundaki ilişkilerde de büyük rol oynamıştır. Çoğu kez bu durum, örneğin sarayın bir kumaşın belli bir yüzdesini alma hakkı olduğu, fakat değerli bir kumaşı kesmek yerine kumaşın tahmini değerine dayanılarak belli bir ödeme yapıldığı karmaşık prosedürler içermekteydi.

Kültepe'deki zengin buluntular ticaretin en yoğun olduğu dönemde bu şehrin hem bireysel hem de kamusal anlamda Asurluların faaliyetlerinin merkezi olduğunu göstermektedir. II. tabaka sırasında burada bazı değişiklikler yaşanmış ve birçok aile faaliyetlerini Anadolu'nun başka şehirlerine taşımışlardır. Kanış'teki koloni, bir yangınla tahrip olduğu son evreden önce ekonomik önemini kısmen kaybetmiş olabilir. Buna rağmen, tüm Asur koloni sisteminin günlük işlerini yürüten ve yalnızca Asur'daki yetkililere karşı sorumlu olan Anadolu'daki Asur yönetim örgütünün merkezi olarak önemini korumuştur.

Hafta eponimi görevini yapan kişilerin tarih formüllerinde adlarının geçtiği yüzlerce belge olmasına rağmen, bu kişilerin görevleri hakkında neredeyse hiçbir şey bilmememiz şaşırtıcıdır. Yıl eponimiyle olan benzerliklere ve Asur'da Meclis Binasını idare etme görevlerine dayanarak, hafta eponimlerinin Kanış'teki koloni ofisinin günlük işleyişinden sorumlu oldukları düşünülebilir.

Bit-karim/koloni ofisi ve Nibum

FK5/9

000000000000315

ATKÇ

Şehir meclisinden birkaç temsilci, özellikle anlaşmaların hazırlanıp yemin edilerek onaylanmasının gerektiği durumlarda, Anadolu saraylarıyla yapılan ince pazarlıklarda önemli rol oynadıkları Kaniş'te kalıcı olarak görevliydi. Bu kişiler, Asur'daki yönetimin çıkarlarını temsil etmekteydi ve kolonideki varlıkları, Asur'daki yönetimin koloni düzeni üzerindeki kontrolünü açıkça belirtmekteydi. Anadolu devletlerinden birinde bir kral öldüğünde ya da başka bir kral tahta çıktığında yeni bir anlaşma yapılması gerekmekteydi ve bu durum her zaman Kaniş kolonisinin ve Asur'dan gelen temsilcilerin katılımını gerektirmekteydi. Anadolu'daki kolonilerin Asur'da *nibum* adı verilen ve şehir meclisi karşısında kolonilerin çıkarlarını savunan kendi sözcüleri olması ilgi çekicidir. Bu gruptan Kaniş kolonisine yazılmış tek bir mektup bulunmaktadır.

Mektupta, sözcüler, şehir meclisinin Asur'da yeni yapılacak surlar için kolonilerin 5 kg gümüşle katkıda bulunmalarına karar verdiğini; meclisin Anadolu'ya giderek parayı toplayacak resmi bir ulak atadığını ama *nibum*'un araya girerek ulağın maliyetinden kaçınmak için onun yerine konuyla ilgili bir mektup yazmalarına izin verilmesini talep ettiğini bildirmektedir. Kaniş kolonisinden, acilen diğer kolonilere yazarak kendi paylarını ödemelerini söylemesi istenmiştir. Para hemen gönderilmeliği takdirde *nibum*'un parayı Kaniş kolonisinin Asur'da bulunan fonlarından alacağı konusunda da gözdağı verilmiştir. Yukarıda bahsedilen durum, Kaniş kolonisinin Asur koloni düzenindeki merkezi rolü konusunda kesin bir tablo çizmektedir. Cezire ve Anadolu'daki tüm yerleşimler, Kaniş kolonisinin yetkisi altındaydı ve kolonilere ve istasyonlara yerel krallarla ilişkilerle ya da Asur sistemi içinde vergilerin toplanmasıyla ilgili talimatlar buradan gönderilmekteydi.

ATKÇ

000000000000315

ATKÇ

FK5/9
000000000000316
ATKÇ

1992'de Kaniş'ın aşağı şehrinde küçük bir evin yıkıntıları arasında bulunan küçük bir arşiv, Kaniş kolonisiyle diğer Asur yerleşimleri arasındaki ilişkilerin ne şekilde düzenlendiğiyle ilgili ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Belgeler, düzenli olarak Kaniş kolonisi adına resmi ulak ya da temsilci olarak görev yapan Kuliya adlı bir kişiye aittir.

Kuliya'nın arşivinde koloni tarafından "aidat ödeyenlere (hesabı olan kimlere), temsilcimize, her bir koloni ve istasyona" gönderilen bir dizi mektup bulunmaktadır. Koloni, bu yetkililere, Kaniş'e Asur'dan, şehir meclisinin koloni sistemini olağanüstü pahalı bir mal olan meteorik demirden alınan vergilerde yapılan bir takım değişikliklerle ilgili bilgilendiren bir mektup geldiğini haber vermektedir. O andan itibaren bu vergilerin Asur yerine doğrudan Kaniş kolonisine gideceği ve bu durumun mevcut uygulamaların ciddi şekilde gözden geçirilmesini gerektirdiği anlaşılmaktadır. Birçok koloni ve istasyonun bu malın kimler tarafından satıldığını ve halen kimin elinde bulunduğunu soruşturması ve bu işle ilgilenen herkesin adlarının ve kesin demir miktarlarının bulunduğu bir belge hazırlamaları gerekmekteydi:

Her bir meteorik demir parçasının miktarını, (o kişinin) adını ve babasının adını bir tablete yazın ve ulağımızla buraya gönderin. Her bir koloniye ve tüm istasyonlara mektubumuzun bir kopyasını gönderin. Bir kimse temsilcisi aracılığıyla bile meteorik demir satmış olsa, o adamın adını kaydedin.

Kaniş'in kendine özgü merkezi konumunun bir başka işareti de güneydeki Gaziantep bölgesinde bulunan Urşu'daki koloniden gönderilen bir mektuptan anlaşılmaktadır. Mektupta Kaniş kolonisine benzeri görülmemiş bir olayın meydana geldiği haber verilmektedir:

"Hırsızlar kutsal Asur'un tapınağına girdi ve Asur'un göğsündeki güneşi ve Asur'un hançeri çaldılar."

Hırsızlar, tüm kutsal aletleri ve simgeleri alarak geride bomboş bir tapınak bırakmışlardır.

Urşu şehri sakinleri tarafından yapılan soruşturma sonuç vermemiş, bu nedenle Kaniş kolonisinden durumu düzeltmek için harekete geçmesi istenmiştir.

Urşu'daki kimselerin, başlıca Asur tapınağının ve merkezi dini ve siyasi yetkililerin bulunduğu Asur yerine Kaniş'e yazmaları dikkate değerdir. Bu durum, Asur koloni sisteminin dayandığı komutlar zincirinin bir yansımasıdır: piramidin tepesinde Asur ve yöneticileri, onların altında Kaniş kolonisi ve onun da altında geniş bir alana yayılmış birçok koloni ve istasyon bulunmaktadır.

Asurlular bu sistemi iki kavram üzerine kurulu olarak görmüşlerdir: genelde Asur'dan bahsederken kullandıkları "Şehir" ve bizim "yurtdışı" olarak da niteleyebileceğimiz "taşra".

Sonuç

Kaniş'te bulunan belgeler ve Anadolu'daki diğer yerleşimlerden gelen zengin buluntular, yaklaşık 250 yıl boyunca sorunsuz işleyen bir koloni sistemi hakkında eşsiz bilgiler sunmaktadır. Bu dönemde Anadolu'da gücün, Kaniş'teki kralın başını çektiği birkaç kralın elinde toplanmasını sağlayan büyük siyasi değişiklikler olmuş fakat Asur kurumları değişen koşullara uyum sağlayabilmişlerdir. Anadolu'daki Asur macerasının başarısı, yalnızca uzun mesafeli kervan ticaretinin temelini oluşturan detaylı ticari ve hukuki prosedürlere değil, aynı zamanda büyük bir ustalıkla kurulmuş olan idari sisteme de bağlıydı.

Kronoloji ve yazılı kaynaklar

Yazılı kaynakların bir bölümü genellikle yerel tüccarlar, iş adamları ve çiftçiler gibi yerli Anadolu halkından kaynaklanmakta veya onları ilgilendirmekteyse de, bazıları de yöneticiler veya saray örgütüyle ilgilidir. Metinlerin büyük bir çoğunluğu Asurlu tüccarların arşivlerinde bulunmuştur. Kronolojik bilgiler genellikle kredi akitleri veya borç senetleri gibi tarihlenmiş kayıtlara dayanmakla birlikte mektuplar da yararlı olmakta, ve elimizde ayrıca birkaç kronolojik metin bulunmaktadır.

Anadolu kaynakları Asur kaynaklarından sayıca çok daha az oldukları gibi, kronoloji oluşturmak için çok yararlı olamamaktadırlar. Anadolu kaynaklı bir kronolojik metin bulunamamış, ve daha önemlisi, Anadolu akit metinleri hiç bir zaman tarihlenmemiştir. Anadolu borç senetlerinde borcun ödeneceği tarih belirlenir, ama bunlar yılın tarımsal dönemleri (“bahar”, “yaz”, “üzüm hasadı zamanı”, v.d.) ve ayrıca da mevsimlere bağlı dinsel bayramlardır; ancak ay veya yıl sözü geçmez.

Bu nedenle kronoloji Asur kaynaklarına dayanmaktadır. Bunların içinde en önemli ve sayıca en çok olanlar (yaklaşık 23,000 tablet) Karum Kaniş II. kat dönemine aittir. Onu izleyen Ib döneminden - yaklaşık MÖ 1837 sonrası - elimizde ancak 500 kadar metin vardır ve bunların bir kısmı Anadolu metinleridir. Yine de, bu döneme ait Asur metinleri önemlidir çünkü bir çoğu tarihlenmiştir; ayrıca da, Boğazköy (Hattuşuş) ve Alişar Hüyük'deki (Amkuwa) Asur yerleşim yerlerinde ve Kuzey Mezopotamya'daki bazı küçük şehirlerde ele geçen belgelerle çağdaş olup, tarihi ve kronolojik bağlantılara işaret etme olanağı sağlamaktadırlar.

Yıl **eponimleri** ile tarihleme

Asur akitleri ve özellikle borç senetleri en önemli belgelerdir: usulüne uygun şekilde hazırlanmış örneklerde aktin sona ereceği ve borcun ödenmesi gerekeceği hafta, ay ve yıl belirtilir. Asurlular tarihlemeyi Asur hükümdarının saltanat yılı sayısına göre (örn. "Kral Sargon'un 24. yılında.." şeklinde) belirlemezlerdi. **Yıllar, Assur şehrinde *limum* unvanı taşıyan ve Şehir Meclisini yöneten önemli bir resmi görevlinin adıyla anılırdı.** Bu görev sırayla yapılır, ve her yıl yeni bir kişi *limum* olarak belirlenip bu göreve atanırdı. Böylece Asurlular belirli bir yılı, bu işlevi yüklenen kişinin adını o yıla vererek ayırdediyorlardı: örn. "Sukkalıya *limum*'luğu (yılı)"; bu nedenle o kişiyi "*eponim*" olarak tescil ediyoruz. Eskiçağlarda birkaç paraleli olan bu tarihleme sistemi, Asurlular tarafından Asur imparatorluğunun en sonuna, MÖ 609 yılına kadar kullanılmıştır.

Eponim listeleri, yöneticiler ve belli bir ticari işlemin kaç yıl önce yapıldığını hesaplamak isteyen tüccarlar için pratik kolaylık sağlamış olmakla birlikte, ayrıca da gelenekseldi, çünkü önceki yıl *eponimleri* çoğunlukla pratik değer taşıyan ayacak kadar eskiydiler. Liste dışından şimdilik bilinen en eski *eponimlik*, bir memorandumda adı geçen no. 41'dir; tarihlenmiş kayıtlar ise, ara ara ve ancak 60. ve 70. yıllarda ortaya çıkmaya başlamaktadırlar. Bütün *eponim* listeleri Kral I. Erişum'un birinci yılından başlanmaktadır, çünkü *limum* kurumu o zaman ihdas edilmiştir.

limum, Asur'un mali yönetiminin odağındaki Şehir Meclisi'nin yöneticisi olduğu için, bu işlev Asur'un hızla gelişen ve yaygınlaşan ticaretine yarar sağlamak ve denetlemek için yaratılmış olmalıdır. Kendi yazıtına dayanarak, I. Erişum'un ticareti desteklemek için gerçekten de önlemler aldığını biliyoruz: "*Bu işi ele aldığım zaman şehrim bana itaat etti ve ben gümüş, altın, bakır, kalay, arna ve yünden, kepek ve samana kadar serbest dolaşımı (addurārum) gerçekleştirdim*". Bu ekonomik tedbir öncelikle veya yalnızca temel geçim maddelerini etkilemiyor, Asur ticareti için hayati önem taşıyan gümüş, altın, bakır, kalay ve yünü de kapsıyordu. Burada kilit söz olan *addurārum* ticaretin önündeki siyasi veya ticari engellerin kaldırılmasını ifade ediyor olmalıdır; bu önemlidi ve benzer bir politika uygulayarak Babil ile ticari ilişkileri canlandırmak isteyen Erişum'un babası ve selefi *Iluşuma* da bu ifadeyi daha önce kullanmıştır:

"Akkadların (=Babillilerin) ve onların çocuklarının *addurārum*'unu belirledim. Onların bakırını yıkadım, *addurārum*'u Lagün kıyısından, Ur ve Nippur'dan, Awal ve Kismar'dan, tanrı Ishtaran'ın Dēr'inden, Şehire (Assur) kadar belirledim" (son üç şehir, Orta Fırat'ın doğusunda, Babil'den Assur'a giden kervan yolu üzerindedir).

Anadolu'daki Asur varlığının erken dönemlerine ait *limum* tarihlemelerinin çok nadir olduğu görülmüştür. Bu tür tarihler ticari kredilerle ilgili borç senetlerinde ve kredili satış belgelerinde yer almaktaydı; ilgili borç ödendiği zaman belgeler borçluya geri verilir, o da onları yok edebilirdi. Elimizdeki birkaç yüz borç senedinden çoğu yaklaşık yetmiş yıllık bir zaman dilimine aittir, ve bu nedenle, ilgili zaman dilimi içinde yazılmış belgelerin yalnızca sınırlı bir bölümüdür; bunlar hiç ödenmemiş borçların senetleri, münürlü zarfları kırılarak geçersiz kılınmış, veya ödeme yapıldığı için, borçluluk durumu ibra senediyle sona erdirilmiş ve yürürlükten kalkmış belgelerin kalıntılarını kapsayan, rastgele örneklerden ibarettir. Erken döneme ait bu tür belge ise çok az veya hiç yoktur, çünkü erken dönemde Asur ticaretinin kapsamı sınırlı ve dolayısıyla kredili işlemler sayıca daha az olduğu gibi, dönemin tüccarları pratik değeri kalmamış eski belgeleri arada bir atarak arşiv temizliği yapmış olmalıdır.

Eponim listeleri

1998 yılında, ilk kez K. Veenhof tarafından bir "*limum* listesi" ortaya çıkarıldı (Veenhof 2003 olarak yayımlanmış ve K(ültepe) E(ponim) L(istes) A olarak adlandırılmıştır). KEL A (arada nadir boşluklarla) bize toplam 129 yıl *eponimi* sunar.

İlk *eponimlik* yılı Asur hükümdarı I. Erişum'un birinci saltanat yılından başlamıştır ve son yıllarda ele geçen bazı ek kopyalar bunu doğrulamaktadır. Neyse ki, 129. *eponim* izleyenler de, 1984 yılında bulunmuş olan ve "Mari Eponym Chronicle" olarak adlandırılan metinde yer almaktadırlar.

Sonuçta ortaya 137 *eponimlik* yılı içeren bir liste çıkmıştır.

KEL G olarak adlandırılan ve geç dönemi kapsayan 2011 yılında keşfedilen yeni bir *eponim* listesi bu konuda yeni ufuklar sunmaktadır; bu liste Gümbatı 2008'de yayımlanmıştır. Liste KEL A'daki 110 numaralı *eponimle* başlamakta ve ondan sonra, (tabletin alt ucu noksan olduğu için bazı küçük boşluklarla) 140'dan fazla *eponim* sıralamaktadır. Bu liste, Ib katı *eponim*lerinin hemen hemen tamamlanmış dizisiyle, Boğazköy ve Alishar Hüyük'deki Asur ticari yerleşimlerinin kesin tarihlerini ve Tell Leilan arşivlerinin tarihlerini saptamamızı sağlamaktadır.

KEL A ve G bir arada bize, yaklaşık MÖ 1974 ile yaklaşık MÖ 1720 arasında 250 üstünde *eponim* kapsayan bir dizi sağlamaktadırlar. MÖ 1720, *kārum*'un Ib katı döneminin sona erdirilmesinden birkaç yıl öncesini temsil etmelidir, çünkü elimizde bulunan ve en geç döneme tarihlenmiş bazı belgelerde, henüz listelenmemiş, dolayısıyla KEL G'den daha geç tarihli yıl *eponimleri* yer almaktadır.

Alışar Hüyük'teki Asur yerleşiminde bulunan bir metinde "büyük kral" unvanıyla geçmektedir ve bu da siyasal gücünün arttığını ispatlamaktadır (Asurlularla yukarda sözü edilen anlaşmada, adı yer almadan belirtilen "büyük kral" o mudur?).

Ayrıca "Anitta Metni"nde Hattuş(a)'u zaptederek yok ettiğini belirtmektedir; bu olay yaklaşık MÖ 1730'da meydana gelmiş olmalıdır, çünkü *karum* Hattuş(a)'da (onun da sona erdirilmesi Anitta'nın saldırısına bağlanabilir) bulunan en yeni tarihli Asur ticari akti yaklaşık MÖ 1735 yılına aittir. Anitta'nın ne kadar hüküm sürdüğünü bilmiyoruz; ancak olasılıkla MÖ 18. yüzyılın son çeyreğinin başında şehrin hakimiyetini kaybettiği anlaşılıyor.

Bu sonuç, elimizde *karum* Kaniş'de bulunmuş beş adet tımarakitte "Alahzina (yeri bilinmiyor) kralı Zuz(z)u" ve onun "merdiven başı" Ishtar-ibra'nın "notalizasyon"unun yer almasına dayanmaktadır; bu belgelerin Pithana-Anitta'dan sonraya tarihlenmesi gerekmektedir.

Zuz(z)u'nin, belki başka şehirlerle birlikte, Kaniş/Neşa'yı da fethederek "büyük kral" unvanına hak kazandığını düşündürmektedirler, ancak bu olay hakkında hiç bir şey bilinmiyor. Birkaç yıl sonra, MÖ 1700'den az önce, *karum* Ib katı ile Kaniş şehri de yok edildi ve bu olay oradaki Asur ticari varlığının sonu oldu. Bu tahribattan kimin sorumlu olduğu bilinmiyor, ancak Orta Anadolu'da büyüyen güç mücadelesi çerçevesinde gerçekleşmiş olmalı; bu mücadele sonucunda, birkaç nesil sonra Eski Hitit İmparatorluğu ortaya çıkmıştır.

Arşiv yönetimi:

Bazı arşivlerde 2 bin civarında tablet keşfedilmiştir. Bu kadar çok tabletin birarada ele geçmesi, bunların arşivlenmesi, tasnif edilmesi ve gerektiğinde tekrar elden geçirilmesi ve sonuçta arşivin yönetimiyle de ilgili zorluklar çıkarmaktadır.

Dünya tarihinde ilk kez belge, bilgi ve arşiv yönetimine ilişkin yöntemler de Kültepe'de ortaya çıkmıştır.

Ele geçen belgeler arasında çok sayıda borç vesikasının özetlenerek, tek bir belgede toplandığı ve literatürde *memorandum* olarak bilinen toplu kayıt belgeleri de mevcuttur.

Toplu kayıt tabletleri arasında bir tür hatırlatma belgeleridir. Bu belgelerin sonunda, ilgili tablette kaç ayrı konunun özet olarak verildiği de genellikle tabletin sonunda belirtilir.

Kaçakçılık ve benzeri suçlardan dolayı Asurluların hapse atıldıklarını biliyoruz. Mesela kaçakçılık yapmakla itham edilen tanınmış tüccar Puşu-kēn ve yerel bir kralla aralarındaki ticarî bir meseleden dolayı anlaşmazlık çıkan Bazia adlı Asurlu hapse atılmıştır. Bazia bir mektubunda 10 aydan beri hapishanede yatmakta olduğunu belirterek, muhatabından, kārūmun kendisini kurtarması için kralla bir elçi göndermesini rica etmektedir.

- Kültepe tabletlerinde hapishane karşılığında kullanılan kelime *kişerşum*'dur.
- Metinlerde "hapishaneye atmak, hapishaneye girmek ve hapishanede kalmak" tabirleri geçmektedir. Açıkça anlaşıldığı üzere, daha tarihi devirlere girmeden önce Anadolu'da hapishaneler bulunuyordu. Bu da Eski Anadolu toplumunda, medeni toplumlara has, suçlunun hapishaneye konularak cezalandırılması anlayışının bulunduğunu göstermektedir.

Kültepe'de **evlenme-boşanma** konusunda da tabletler ele geçmiştir.

Yerli halkın birbirleriyle evlenme ve boşanmasında erkek ve kadının aynı şartlara ve aynı esaslara tabi tutulduklarını okuyoruz.

Asurlular Anadolu'da yerli bir kadınla evlenebiliyorlardı. Bu durumda ikinci bir eş almaları yasaklanmıştı.

Ancak Asur'da qadıstum denilen bir kadınla belirli geçici bir evlilik yapabilecekleri kaydedilmektedir.

Hukukî olarak kadın-erkek eşitliği Anadolu halkında daha o zamanlarda belirgin durumdadır.

Kültepe tabletleri içinde bir **nişan** akdi konusunda yazılı bir kontrat ele geçmemiştir. Anlaşılan nişan aileler arasında akdedilmekte ve herhangi bir yazılı belge gerekmemekteydi.

Zengin bir tüccar olan Ennum Aşşur karısı Nuşatum'a gönderdiği bir mektupta bazı ailevi konulara değinmekte ve "Lalia'nın varışında **peçeyi kızın başına koyacağım**" demektedir. Bu deyim; Anadolu'da söz kesilerek veya nişanlanarak evliliğe ilk adımını atmış kız veya erkek için kullanılan "**başını bağlamak**" deyimiyse karşılıklıdır.

Tabletlerde geçen "kız büyüdü" ifadesi, küçük yaşta kız ve erkeklerin evlenmelerine müsaade edilmediğini, diğer taraftan Anadolu'da bazı bölgelerde hala yaşamakta olan **beşik kertmesi** âdetini akla getirmektedir.

Baba-oğullar ve torunlar olarak en az üç nesil boyunca Anadolu'da oturmuş ve ticaretle uğraşmış büyük tüccar ailelerini tanıyoruz. Çeşitli ticarî konuların dile getirildiği bazı mektuplardan karı-koca, baba-oğul veya kardeşler arasındaki yazışmalarda, bazen asıl konu dışına çıkılarak satır aralarına sıkıştırılmış bazı ifadelerden bu tüccar aile fertlerinin birbirleriyle ilişkileri, aralarındaki anlaşmazlıklar ve çıkar çatışmaları hakkında bilgi sahibi oluyoruz.

Kültepe-Kaniş'te oturmuş olan en tanınmış tüccarlardan birisi olan Usur-şa-İştar ve ailesi hakkında geniş bilgi sahibiyiz. Yazılanlara göre Usur-şa-İştar Anadolu'ya gelmeden önce Asur'da yaşı küçük bir kızla evlenmiş veya nişanlanmıştı. Aradan 10 yıl geçmesine rağmen Asur'a dönmemiştir. Kendisine gönderilen bir mektupta, karısının artık yetişkin bir kadın olduğu konusunda teminat verip onu iknaya çalışılmaktadır.

Kadınların Ticarî Hayattaki Yeri

FK5/9

000000000000337

ATKÇ

Kaniş-kârumu'nda oturmuş Asurlu tüccarlarla, bunların Asur'daki bayan yakınları arasındaki yazışmalar, bazı kadınların, kocalarının veya kardeşlerinin yanında aktif bir biçimde ticarî hayatın içinde yer aldıklarını ortaya koymaktadır.

Metinlerimizdeki bazı imalara dayanarak, Asur'da da kadınların geniş haklara sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Kt. v/k 77 no'lu bir mektupta, mektubu yazan Azia isimli şahıs üç kardeşine, Asur'daki kız kardeşlerinin, babalarının vasiyetnamesini öğrenmek için kendisini taciz ettiğini bildirmektedir. Mektubun devamından anlaşıldığına göre, kız, Anadolu'daki ağabeylerinin gelmedikleri bahanesiyle aydalanmakta ve herhalde, babalarından kalan bazı mallar kendisinden gizlenmek istenmektedir.

Elimizdeki tabletler pek azı dışında, Asurlular'ın kendi meseleleri ile ilgili olduğu için, yerli kadınların günlük hayatları, ekonomik ve hukukî durumları hakkındaki bilgilerimiz ne yazık ki oldukça kısıtlıdır. Eldeki evlenme-boşanma kayıtlarından, tarihi devrilerin başlangıcında Anadolu'da kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduklarını biliyoruz. Erkek karşısında hukuku gözetilen ve ülke yönetiminde söz sahibi olan kadınlar elbette ki ticarî hayatın içinde ağırlıklı olarak yer almış olmalıdır.

ATKÇ

000000000000337

ATKÇ

Asurlu kadınların, kumaşların dokunmasıyla yetinmeyip, bunların pazarlanmak üzere Anadolu'ya gönderilmesinde de ön planda yer aldıkları görülmektedir. Metinlerde Anadolu'ya çeşitli dokuma ve kumaşlar gönderen 20 kadar Asurlu bayan tanıyoruz. Bunlardan birisi olan Nuhşatum'a; kocası Ennum-Aşşur yazdığı bir mektupta "*mektubumu dinlediğin günde baltaları, çekiçleri, kemerleri, ayakkabıları, süpürgeleri, yüzükleri, çeşitli erkek ayakkabılarını buraya gönder*" demektedir.

İlgili mektuplarında kumaşların kalitesi ve ölçüleri konusunda kadınların sık sık tenkit edildiğini okuyoruz. Lamassi adlı bir bayan yazdığı bir mektupta muhatabına "niçin sen bana daima, '*gönderdiğin kumaşlar iyi değildir*' diye yazıyorsun" biçiminde tepki göstermektedir.

Bazı mektuplarda kadınların, ihraç ettikleri kumaşların parasını zamanında alamadıklarından dolayı yakındıklarını okuyoruz. Ailenin geçimini sağlamak üzerlerine kaldığı için kadınlar gönderdikleri malların parasının kısa zamanda ellerine ulaşmasını bekliyorlardı. Paranın gecikmesi sonucu içine düştükleri geçim sıkıntısının bir ifadesi olarak bazı mektuplarda "**boş bir evde**" oturmaktan şikayet etmektedirler. Tüccar Usur-şa-İstar'ın kızkardeşi, yazdığı bir mektupta "*boş bir kilerde oturmaktayım*" demektedir.

Kadınların yönetimdeki yeri:

FK5/9

000000000000339

ATKÇ

Şehir devletlerinin yönetimlerinde kralların yanında kraliçelerin de söz sahibi oldukları hakkında çeşitli metin yerleri bulunmaktadır. Bu konuda çok dikkate değer bir tablet olan Kt. n/k 504, Anadolu'da ismi belirtilmemiş bir krallığın kral ve kraliçesi ile o yerin kārūm'u arasında, 5 şahidin huzurunda düzenlenmiş bir mahkeme zaptıdır. Burada, kral ve kraliçe ile, kārūm'u temsilen saraya çıkmış Asurlu kimseler arasındaki diyalog çok ilginçtir. Bu metnin tercümesi şöyledir:

Saray Aşşur-taklāku'yu yakaladıktan sonra iki ay geçti ve bir kārūm (heyeti) saraya çıkıp kral ve kraliçeye şöyle söyledi: "*O adam (Aşşur-taklāku) suç işlemeyi ve uygunsuz bir davranışta bulunmadı. Adamı serbest bırakın bizimle birlikte buradamin burada bir firması vardır ve bizimle beraber her zaman emrinize amade olacaktır.*"

Kral ve kraliçe şöyle cevap verdiler: "*Tawiniya'dan gönderilmiş mektubu getiren ve düşmanımıza istediği bilgiyi taşıyacak olan ve başımızı araştırarak olan kimseyi buraya getirin, kardeşiniz (Aşşur-taklāku) serbest kalsın.*"

Su Ordali

Kārūm şöyle cevap verdi: "*O (Aşşur-taklāku) hazır olsun ve tanrı Aşşur'un hançeri üzerine yemin etsin veya yerli bir kimse gibi (akşam için) nehre gitsin! Hiçbir şekilde alış-veriş yapmadığına ve Tawiniya'ya herhangi bir şey götürmediğine; Tawiniya kralının isteğini yerine getirmeyeceğine dair onun yerine tanrı Aşşur'un hançeri üzerine biz yemin edelim....."*

Kral ve kraliçe şöyle cevap verdiler: "*Elimizdeki bir tableti size göndereceğiz, adamı buraya getirin! Eğer adamı getirmezseniz 1 mina amūtum veya 10 mina altın verin ve kardeşiniz serbest kalsın. Eğer bu istediklerimizi bize vermezseniz; fikrimiz değişmez ve onun adını söylemezseniz kardeşinizi ölü bilin.*"

Asur şehrinin tabii gereğince, Kaniş kārūm'u küçük ve büyük meclisler bizi şahit olarak belirledi ve tanrı Aşşur'un hançeri önünde şahitliğimiz hakkındaki tableti verdik.

ATKÇ

000000000000339

ATKÇ

Görüldüğü gibi, Aşşur-taklāku düşman Tawiniya kralı ile işbirliği yapmakla (hidin ismi) itham edilmektedir. Fakat açıkça anlaşıldığı üzere, kral ve kraliçe aslında casuslukla suçlanan diğer bir şahsı ele geçirmeye çalışmakta ve herhalde kārūm'un onu tanıdığından emin oldukları için ısrarla bu kimsenin kendilerine teslim edilmesini istemektedirler. Yâni Aşşur-taklāku, kārūm'un asıl suçluyu teslim etmesi için rehin olarak tutulmaktadır. Kārūm'un bütün tekliflerini geri çeviren kral ve kraliçe tutuklunun salıverilmesi için çok büyük bir serveti teşkil eden 1 mina amūtum veya 10 mina (yaklaşık 5 kg) altın istemişlerdir. Eğer kārūm bu ödemeyi yapmaz ve istenen kimseyi ele vermez ise rehin tutulan Asurlu öldürülecektir.

Bu tablet, Kültepe metinlerinde ilk defa karşılaştığımız ve Eski Anadolu kültür ve hukuk tarihi bakımından son derece önemli bir "ordali" uygulamasından bahsedilmesi bakımından ayrıca önemlidir. Tutuklu Asurluyu kurtarmak için kral ve kraliçenin huzuruna çıkan kārūm temsilcileri, sanığın suçsuzluğunu kanıtlaması için, ya tanrı Aşşur'un hançeri üzerine yemin etmesini veya bir yerli gibi nehre gitmesini önerirler. İkinci öneri de geçen "*nehre gitmek*" deyimiyse, Anadolu'ya has bir yargılama tarzına atıf yapılarak, zanlının nehir tanrısı tarafından yargılanması teklif edilmektedir (zanlı nehirden kurtulursa masum sayılacaktır).

Kan Parası

- Kültepe Tabletleri'nde "kan parası " anlamına gelen kelime Akadca "dāmu" dur.
- Yayınlanmış Kültepe tabletleri arasında, Aşşur-rabi'nin Puşu-ken'e yazdığı mektup olan TC II, 12 no'lu metnin 5-10. satırlarında:

"Ben şöyle diyorum: Karria'nın oğlu Ennum-Aşşur'un yerine ödenen, kölenin kan parasına ait 1 şeqel (ağırlık ölçüsü) gümüşü al ve bana sevkettir.";

Kt.k/n.16 no'lu mektubun 23-28. satırları arasında: *"Onlar şöyle söylediler: Senin kardeşinin kan parasını biz aldık, hiçbir kimse kan parasını alamadı. Orada İştar-palil'e sorsunlar, buna göre kardeşimin kan parasını kimse talep etmesin"*

şeklinde kan parasına karşılık gümüşü ödendiği açıkça görülmektedir.

- Kt. b/k 180 no'lu metinden anlaşıldığına göre Asurlu bir şahıs babasının kan parasını almak gayesi ile Asur şehir meclisine müracaat yapmış ve meclis toplanarak davada söz konusu olan "kan parasının" ölen kişinin oğluna verilmesini kararlaştırmıştır. Bu paranın alınabilmesi için, parayı almaya hak kazanmış şahsın bir vekil tayin ederek Anadolu'ya yani Kaniş'e gönderesi uygun görülmüştür.